

Aug. Eslas

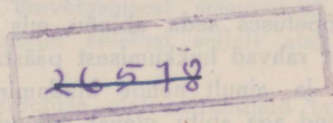
Maaviljusetulunduse teadusliku uurimistöö tarvidusest, üles- andeist, meetoditest ja korraldusest Eestis

Ärstrükk kuukirjast „Agrosoomia“ nr. 5 1926 a.

Tartu, 1926.

B173.

Maaviljusetulunduse teadusliku uurimistöö tarvidusest, ülesandeist, meetoditest ja korraldusest Eestis.

Aug. Eslas.

Põllumajandusliku raamatupidamistalitise juhataja.

I. Üldiselt¹⁾.

Maaviljusetulunduse-õpetus (Wirtschaftslehre des Landbaues) on maatulunduse-õpetuse harudest, mille väljaarendamiseks ja süsteemi viimiseks alles kõige hilisemal ajal tööd on alustatud.

Väga kaua valitses nii maatulunduseteadlaste kui ka praktiliste põllumeeste juures arvamine, et maaviljusetulunduslikule küljele kuigisugust tähtsust ei teoorias ega praktikas ei saa anda.

Maaviljusetehnika-õpetused, nii taime- kui loomaktasvatuse-, nii söötmis- kui ka väetuseõpetus, olid juba varakult maatulunduseeaduse koidikul täielulatusel õppimis- kui ka uurimisaineks. Maaviljuse edu nähti sel ajal pääasjalikult ja ainult saagi natuuras hulga suurendamises. Tootmise tulenduslik külg, selle tasuvus, jäi kõrvaliseks küsimuseks, mis ka loomulik, sest naturaaltulunduse ajajärk valdas veel inimeste meeli, mil tootmine sündis oma varustamiseks ja saaki mõõdeti selle järgi, kas saab omaga läbi, jääb üle või tuleb puudu. Kahtlemata mõjus rahatulenduslik ajajärk teises sihis, tuues toodangu rahalise väärtuse ja ühes sellega tootmise tasuvuse esikohale.

Suureks pöördepunktiks maaviljusetulundusliku külje hindamisel peab pidama Lääne-Euroopa maatulunduse-kriisiaega, mis läinud aastasaja lõpul end raskesti tunda andis eriti Saksamaal. Kriisi põhjuseks oli maailma liikimistingimuste arenemine ja sellest olenev suur ülemere-maade toodete sissevedu mandrile. Argentiinast ja Põhja-Ameerikast toodi palju odavama hinnaga tooteid sisse kui nende tootmine omamaal maksuma läks. See tuli

1) Käesoleva kirjutise aine üle olen refereerinud „Akadeemilises Põllumajanduslikus Seltsis“ 1923. a. talvel. Nüüd, osalt ümbertöötatud kujul, on selle töö 4 esimest osa läbi vaadanud hra agr. J. Kurkus, mida siinkohal tänava mainin.

põllumeestele ootamatult, sest arenemine oli läinud ühekülgses suunas, — tulunduslik mõtlemine ja kalkulatsioon puudus. Uutes tingimustes ei osatud midagi päale hakata. Ainult tootmise rohkuses oli seni nähtud maatulunduse ülesannet.

Selle vaate süvendamiseks oli Saksa teadusemees Justus von Liebig suurt osa etendanud. Tema kui agrikultuur-keemik nägi ainult taimede toitmisõpetuses seda abinõu, mis maatulunduse edu kindlustab ja koguni riigid ja rahvad hukkumisest päästab. See ühekülgne loodusteaduste toonitamine ja ainult nende hindamine maatulunduslikus valmistamisprotsessis leidis end aga abitu olevat tulunduseliste tingimuste übermuutumisel, ei mõistnud juhatada teed edasi. Ja sellepärast tundus Saksamaa maatulunduse kriis nii rõhuvana ja maatulunduse edenemist takistavana. Selle tõttu tulj maapidajatel kannatada suuri kahjusid, sest maahind langes väga tunduvalt. Küll revideeriti siis vanu seisukohti ja anti tulunduselistele küsimustele jälle oma tähtsus, kuid Liebig'i mõju on kestnud valitsevalt edasi.

Selle mõju vastu on paljud maatulunduse põhjalikumad tundjad ja eriti maaviljusetulunduse-õpetuse edustajad püüdnud võidelda ja ka teatud tagajärgi sel alal saavutanud. Peab tähendama, et ka enne Liebig'i olid juba paljud maatulunduseteadlased selles kindlas teadmises, et mitte üksi loodusteadused ei ole maatulunduse alus, vaid ka ilma tulunduseliste küsimuste tundmata, uurimata ja edendamiseta ei saa läbi. Maksab nimetada ainult Thüneni suurt ja paljutähendavat nime. Kuidas läinud aastasaja tehniliste saavutuste joovastuses ei osatud hinnata tõelises suuruses tulunduslikke küsimusi. Tehnika edenemine pakkus kõige roosilisemaid väljavaateid. Sel oli oma tähendus ka maatulunduse pääle. Thüneni tööd tulunduseteaduse alal jäid kaua aega tundmatuks, mida edendas veel Thüneni tööde raskepärane iseloom. Ja kui nüüd ilmus Liebig, kes enne kui keemik oli kuulus oma tööde poolest, maatulunduslikke küsimusi loodusteaduse alusel seletama, millele seltsis veel Liebigi arusaadav ja kergesti loetav kirjaviis, siis ei kaheldud tema poolt kätte juhutatud teede otstarbekohasuses. Et Liebig nii ühekülgselt küsimust valgustas, on seletatav sellega, et ta maatulundust üldse ei tunnud, kui mittepõllumees ja et ta ka Thüneni õpetuse tähtsust ei suutnud maatulunduses ette kujutada.

Thüneni tööd on alles käesoleval aastasajal oma tõelist hindamist leidnud.

Ka meie — agronoomide — juures ei ole arusaamine selles küsimuses küllalt selge.

Liebig'i vaim valitseb ka meie juures. Kujuka näite sellest annab K. Liideman'i kirjutis „Agronoomias“ 1923. nr. 1 „Põllumajanduslise hariduse korraldamise põhijooned“. Siin tähendab lugupeetud eriteadlane omal alal, et tulunduseteadusele erinemine ei ole meile vast mitte nii soovitatav ülikooli juures. Põhjendades seda sellega, et igaüks maatulunduseteadlane peab maaviljuse-tulunduseteaduse küsimusis kodus olema. Ka Liebig oli teadmises, et tema küllalt kompetentne on maatulunduse küsimust kogu ulatuses otsustama ja maatulunduse arenemise sihtjooni ette

määrama. Samuti ei olnud ta kahtluses selles, et tema tulunduslikke küsimusi küllalt hästi ei tunneks. Kuid Liebigi kohta tähendab Krzymowski: „Vabanduseks peab ütlema, et tema (Liebig) mitte ise põllumees ei olnud vaid keemik, ja et ka paljudele maatulunduse-uurijaile Thüneni õpetused peaaegu tänapäevani tundmatuks on jäänud. Tõsine asjatundja peab alati nõudma, et see, kes maatulunduse üle universaalsest seisukohast tahab otsustada, ka tähtsamaid ja põhjapanevamaid seletusi sellelt alalt peab tundma“. Nii palju Liebig'ist.

Miks arvatakse, et meil tulunduse-õpetuse alal eritundjaid tarvis ei lähe? Ja kes sellel alal siis meil tegutsema hakkaks? Kes võtaks siis vaevaks läbi uurida mõnda tulunduslikku küsimust, võtame kas või tööjõu küsimus, maatulunduse tasuvuse küsimus jne.? Vaevalt huvitavad need küsimused agrikultuur-keemikut või loomakasvatajat. Ei ole siin koht kõneleda sellest, missugused väga tarvilikud ülesanded oleks täita ametialadel maaviljuse-tulunduseteadlasel kui organisaatoril ja administraatoril.

II. Maaviljusetulunduseolude uurimisest välismail¹⁾.

Kuigi vanade arvamide ja sissejuurdunud õpetuste järele tulunduslikud küsimused väärilist tähelepanemist ja käsitamist ei ole leidnud mitte isegi välismaadel, siiski on nii mitmes riigis sel alal palju ära tehtud ja häid tagajärgi saavutatud. Ja mitte üksi ei ole see produktiooni-õpetuste mõju, mis meie eeskujulikke kultuurimaade põllumeeste juures leiame, vaid et õige suurt osa on tulunduseõpetus etendanud, eriti aga edenemise sihtide kindlaksmääramisega teatava piirkonna maatulunduse kohta, mille eel käis muidugi seisukorra ja edenemise võimaluste põhjalik uurimine.

Välismaadel leiame produktiooni-uurimise instituutide kõrval ka sagedasti tulunduseteaduslikke uurimisasutusi, mis pääasjalikult seltskondlike korralduste juhtida, sagedasti ka poolametlikud ja teaduslike asutuste alaosadena, kuid harvem leidub täisametliku iseloomuga institute.

Saksamaal enam kuulsamatest maatulundusliku uurimise alal tegutsevatest on sääse põllumeeste-seltsi (Deutsche Landwirtschaftliche Gesellschaft) käitisosakond, mis on töötanud mitme kuulsa maatulunduseteadlase juhatusel, nagu F. Aereboe ja teised.

Maatulunduse käitusolude uurimise kesktalitis (Zentralstelle zur Erforschung der landwirtschaftlichen Betriebsverhältnisse) töötab 1917. a. päale Dr. S a g a w e juhatusel, kes on tuntud kui statistilise tulunduseteadusliku uurimismeetodi pooldaja. Viimase aastakümne jooksul suure eduga töötab „Vereinigung für exakte Wirtschaftsforschung“ Berliinis, mille asutajaks oli prof. R. E h r e n b e r g, kes uue eksaktse võrdleva ehk monograafilise tulunduse uurimismeetodi uuestlooja ja „Thünen-Archiv'i“ väljaandja. Viimane organisatsioon ei teinud küll üksi tegemist maatulunduslike, vaid kogu tulunduslike küsimustega

1) Täielikumalt selle küsimuse üle on kirjutatud „Agronomias“ nr. 10 1925. a. A. E s l a s „Välismaal maatulunduse tasuvuse-uurimise ja raamatupidamise korraldusi tundma õppimas“.

Šleswigi töötab „Schlesische Vereinigung für Wirtschaftslehre des Landbaues“ mida juhatab prof. Waterstradt ja v. Köppen. Prof. Waterstradt oli ka „Thünen-Archivi“ kaasväljaandjatest, eksaktse uurimismeetodi pooldaja. Königsbergis töötab „Landw. Buchführungsgenossenschaft in Königsberg“ mida juhtis A. Güngerich, kes eriti tuntud kui raamatupidamise statistika väljaarendaja.

„Buchführungs Interessenten-Verein“ Leipzigi töötab prof. W. H. Howardi juhatusel, kes töötab peamiselt uurimise alal oma (Howardi) süsteemi kahekordse raamatupidamisega, mille tähtsamaks ülesandeks produktioonikulude selgitus.

Need oleks tähtsamad seltskondlikud organisatsioonid, mis Saksamaal töötanud maaviljusetulunduseteaduslike uurimisküsimuste kallal. Nende tegevust on rahaliselt toetanud küll riik, maatulundusekojad, eraorganisatsioonid, isikud jne. Tarvitusel olnud uurimismeetoditest oleks vast esimesel kohal raamatupidamine ja siis ankeet, mille andmed on kas statistiliselt või monograafiliselt ümber töötatud.

Teistest riikidest oleks nimetada Šveitsi oma tulunduseliste uurimistega raamatupidamiste ja ankeetide põhjal. Maaviljusetulunduseteadusliku uurimistöo korraldajaks on siin talurahvasekretariaat (Bauernsekretariat) mida juhib juba üle 25 aasta maailma kuulsus, prof. Laur, kes statistilise meetodi välja arendanud raamatupidamise andmete põhjal tulunduslike küsimuste uurimiseks. Ka tema oli üks „Thünen-Archivi“ kaasväljaandja ja eksaktse võrdleva meetodi pooldaja.

Soomes töötab tulunduseteadusliku uurimise alal tulunduslik uurimistoimkond maatulunduseministeeriumi juures. Algul korraldas seda tööd küll „Maatalousseurojen keskusliitto“ (maatulunduseliste seltside keskkliit), kuid asjaolude sunnil läks see 1915. a. ministeeriumi alla üle. Toimkond töötab peamiselt raamatupidamiste põhjal kogutud andmete alusel. Toimkonda on juhtinud Dr. J. E. Sunila, mag. K. J. Ellilä ja Dr. phil. T. Jutila. Toimkond pühitses hiljuti oma 10. a. tegevuse-juublit.

Daanis töötab lühemat aega „Det landkønomiske Driftsbureau“ Kopenhagenis prof. O. H. Larseni juhatusel tulunduslike uurimiste kallal jällegi peamiselt raamatupidamiste alusel. Uurimiste tagajärjed avaldatakse büroo väljaannetes.

Samuti on ka Rootsis, Norras, Čehho-Slovakkias, Austrias ja paljudes teistes maades juba teatud asutused olemas, kes sel ehk teisel viisil maaviljusetulunduslike uurimisi korraldab ja tulundusliku külje tundmist edendab.

Nimetatud instituutide juures töötavad mitmed eritundjad ja teadlased. Sagedasti on nimetatud seltskondlike organisatsioonide juhtijad ülikooli õppejõud. Kuid ka paljude ülikoolide juures asuvad maaviljusetulunduseõpetuse instituudid, nagu Breslaus Saksamaal, kus enam-vähem iseseisvalt professor oma assistentidega ja abilistega laiaulatuselisi uurimisi toimetab, saades selleks toetust nagu kõik teised ülikooli instituudid ja katseasutused ülikooli summadest.

Neist näiteist selgub, et välismaadel on tulunduslik uurimistöö tunnustamist leidnud. Selle tarvidus on ka laiemates kihtides selge. Tulundusliku uurimistöö tegijatele püütakse samuti nende töö soodsaks kordamiseks vastu tulla võimaluste loomisega.

Ainult suur on veel vahe selles ulatuses, kui palju kulutatakse produktiooni, maaviljusetehnikaõpetuse süvendamiseks ühest küljest ja teisest küljest tulunduslike uurimistööde pääle tulunduseõpetuse täiendamiseks.

Kuid elu ise toob ühes tulunduslike olude ja tingimuste keeruliseks muutumisega, nende olude tähtsuse ja mõju kasvamisega maatulunduse tootmisprotsessis ka suurema tarviduse esile tulunduslike olude põhjalikumaks tundmaõppimiseks. Ja see suurenev tähtsus, mis tulunduseõpetusele osaks saab, annab lootust kogu seisukorra järkjärguliseks paranemiseks.

III. Tulundusliku uurimistöö ülesannetest.

1. **Maatulunduse seisukorra ja tasuvuse selgitamine.** Üksikute maatulunduslike kaitiste ehk tulundite kooskond moodustab kaitise. Et kogu maatulunduse seisukorda tunda, peame tundma selle üksikute algühikute — talundite seisukorda; samuti, et teada kuidas kogu maatulundust arendada, peab tundma üksikute talundite tulundusliku väljarendamist. Alles siis, kui meie tunneme talundi seisukorda põhjalikult, tunneme ka seda, missuguses suunas läheb sääli liikumine praegu ja oleme seda suutnud kindlaks teha kogu maatulunduse kohta, siis võime alles seda vaikset evolutsiooni ratsionaalsete korraldustega segama hakata, mis paneks selle (maatulunduse) kõige otstarbekohasemas suunas arenema. Seega on tulundusliku uurimise esimeseks eelduseks: seisukorra fikseerimine.

Meil on kõigil teada Liebig'i miinimumi seadus taimetoitmisõpetusest. Kuid ka maaviljusetulunduseõpetuses võime miinimumidest kõnelda. Siin oleks meil tegemist tulundusliku organisatsiooni miinimumidega. Tulundusliku organisatsiooni miinimumid on need, mis takistavad maatulunduse edu ja tasuvust vastava kõrguseni tõsta.

Miinimumis asuvad tegurid on tähtis ja tarvilik tunda ja teada, olgu see taimetoitmisel või tulunduseorganisatsioonis, sest siit on võimalik kõige kergemalt ja väiksema kulutusega olukorda parandust tuua. Maatulunduse arendamise kõige tähtsamaks eelduseks on praeguse seisukorra miinimumitegurite leidmine.

Kõige paremaks mõõdupuuks praeguse seisukorra hindamisel ja abinõuks tulunduseorganisatsiooni miinimumide leidmisel on maatulunduse tasuvus ja tasuvuse andmete võrdlus ja analüüs. Järelikult, peab tulunduslik uurimine, mille eesmärgiks on tuleviku jaoks edenemise suuna määramine, kõigepäält selgitama praeguse seisukorra lõputulemust — tasuvust.

2. **Maaviljusetulunduseõpetuse loomise võimaldamine.** Maatulundus on tulunduse-aladest, mis väga oleneb kohalikkudest, nii ajaloolis-loodusealistest kui tulunduslike kudest tingimustest.

Kirjutatakse meil sagedasti ja nagu näha on isegi väljaspool maatulunduse eriala seisvatel selge (P. Põld „Meie kõrgema hariduse ülesanded“ Postimees 1923. a.), et maatulundus saab alles siis meil edeneda täies ulatuses, kui on loodud meil Eesti maatulunduse teadus.

Maaviljusetehnika-õpetuse loomiseks, mis meie oludele vastaks, töötavad meil mitmed katseasutused rohke riigi abirahaga. Võib uskuda, et meie sel teel saame Eesti maaviljuse produktiooni-õpetuse, mis näitab teed, kuidas meie oludes on võimalik kõige suuremat saaki saada taimedest, loomadest, kuidas teatuid tehnilisi töid teha meie oludele kõige kohasemal viisil jne. Kuid see on ainult üks pool meie laialiselt erialalt. Veel see üksi ei ütle kõik. Veel meie olude kohane, see Eesti maaviljuse produktiooni- ehk tehnika-õpetus ei sünnita üksi Eesti maatulunduseõpetust.

Kuidas meie oma oludekohaste looduse- ja tehnika-õpetuste järgi maatulunduselist kättist (Betrieb = põllumajapidamist) sisse seada, juhtida ja oludekohaselt ümber korraldada, nii et saavutada ettevõtte eratulunduslikku eesmärki, sellest ei räägi produktiooni-õpetus midagi, ka siis kui ta küllalt Eesti olude pärane on. Missugused on need looduslikud ja tulunduslikud tegurid, mis kättise pääle mõjuvad, mis sihis nad mõjuvad ja kuidas neid tegureid kokkukõlastada maatulundusliku üksuse — talundi — moodustamiseks? Need on kõik küsimused, mis nõuavad vastust maatulunduse-õpetuselt ja seda ei suuda anda tehnika-õpetus ega ei ole see tema ülesannegi, vaid selleks on olemas ise õpetuseharu, mis seda peab suutma teha ja see on meie omapärane Eesti maaviljusetulunduse-õpetus.

Võib teatud küsimusi välismaade tulunduseõpetuse järgi ka meie kohta otsustatuks lugeda, kuid kogu maatulundus on siiski oma maa-alaga nii väga seotud, et ka tulunduseõpetus alati väga kohalist ilmet kannab, eriti just mis puutub neisse töödesse, mis laiemale hulgaie käsiraamatuks on kirjutatud. Nagu meie katsejaamad välismaa katseandmeid sulakullana ei saa võtta, samuti ei või seda teha tulunduseõpetus.

Meil on tulunduseliste küsimuste käsitamisel opereeritud pääasjalikult kas Saksa- ehk Venemaa andmetega. Kuid need mõlemad maad on kaugel sellest, mis meil on. Saksamaa tulunduseõpetus on valminud pääasjalikult suurmaapidamise seisukohalt. Meil on aga talukättised, neile omase iseloomuga. Kuid juba Waterstradt¹⁾ tähendas: „On kahtlemata õige, et tulunduslikud alused talukättise pääle teisel viisil mõjuvad kui suurkättise pääle“. Vene teadusemees A. Čajanov tähe-ndab, et talukättiseõpetuse teadust veel ei olegi ja seda tuleb alles luua.

3. Tulunduslik uurimine kui agraar-politiliste nõudmiste alus. Kuidas kasuga tulundusliku uurimisandmeid agraar-politilist nõudmiste põhjendamiseks kasutada, näitab Šveitsi praktika.

1) Waterstradt: Stand und Aufgaben der Wirtschaftslehre des Landbaues, lhk. 225 M. d. Landw. Inst. Breslau VI B. I H.

Mida selgusetum on maatulunduse tasuvuseküsimus, seda raskem on hoida maatulunduselistel käitistel end üleliigse maksustamiste eest ja seda raskem on hoida tollipolitikat maatulundust edendavas sihis.

Miks just eriti väljaspool maapidajate ringkonda seesugusel arvamisel ollakse, et maapidajaid suuremate kohustustega tuleks koormata, katsub W. v. Köppen¹⁾ järgmiselt põhjendada: „Linnaelanikud lähevad sage-dasti ebaõigest ettekujutusest välja, nagu heidaks loodus põllumehele pea-aegu kuluta ja vaevata produktid sülle, ja et põllumehed ainult õigustamata ahnuse pärast tarbeainete odavamaks minemist püüavad takistada,“ ja edasi: „Seda valevaadet ei saa mitte sõnadega kõrvaldada, vaid ainult tõelise maatulunduse saagi täpne äranäitamine võib meie vastaseid imestama panna, et põllumehed samase riisikoga, kuid palju väiksema kasuga töötavad kui kaubandus ja tööstus“.

Ka sarnast üksikasjalikku materjali suudaks anda ainult tulunduslik ehk tasuvuse uurimine.

4. **Maatulunduse rahvatulundusliku seisukoha selgitamine.** Maatulundus on riigis kandvaks osaks. Nii on tänapäeva otsus. Oma sisemise korralduse poolest võib maatulundus mitmeti rajatud olla. Riigis olevat maad võib ka väike-, kesk- või suurmaapidamisena maatulunduslikult kasutada. Rahvatulunduslikult on seda tüüpi maapidamisi tähtis arendada, mis ühelt ja samalt maa-alalt kõige suuremat saaki ja tasuvust annab, mis ühe ja sama maa-ala juures kõige suurema arvu rahvale toitu ja päävarju annab. Seda küsimust suudab selgitada ainult kaugeleulatav tulunduslik uurimine.

Selgitust nõuab ka üksikute tulundusealade vahekord riigis, kui ka neist ülespidamist leidva rahva teenistuse võimalus ja suurus. Põllu- ja vabrikutöölise teenistuste kohta kogutakse andmeid, kuid kuidas meie väiketalunik end ära elatab ja kui suur tema teenistus on, selle kohta ei leia kuskilt vastust, olgugi et väiketaluniku tasu tema töö eest sagedasti palju väiksem on, kui vastava kvaliteediga vabrikutöölise tasu. Kas ei ole see ülekohtune meie väiketaluniku vastu, et tema kõigist soodustustest ja õigustest, mis meie modern sotsiaalseaduseandlus vabrikutöölisele ja riigiteenijale osaks laseb saada, ilma peab jääma ja sagedasti viimaste hääks kohustusi kandma?

Tulundusealade vahekord omast küljest, nagu vabrikutööstuse, kaubanduse jne. vahekord maatulundusega maksustuste ja soodustuste ja arendamise mõttes, leiab alles siis selgituse, kui maatulunduse kohta on võimalik täielikku arvumaterjali esitada, mis selle seisukorda ja tähtsust selgitaks.

Need oleks tulundusliku uurimise pääülesanneteks.

IV. Tulundusliku uurimismeetodi küsimus.

1. **Üldiselt.** Tulundusliku uurimistööle asumiseга on kõige esimene küsimus millele vastust anda tuleb, meetodi küsimus. See on üks sarnas-test küsimustest, mille üle palju on isegi maatulunduslikus erikirjanduses

1) W. v. Köppen „Grundlagen für exakte Forschung in der Landwirtschaft“ lhk 3 Jena 1914.

kirjutatud ja diskuteeritud. Ei puudu tal ka teatud päevaküsimuse ilme. Et meie kirjanduses sellest küsimusest väga vähe juttu olnud, siis on vast tarvilik vähe pikem selgitus ka sel alal, rääkimata selle küsimuse tähtsusest uurimistöö viisi selgitamiseks iseenesest.

Meetod on asjade ja nähtuste järjekindel tundmaõppimisviis.

Maaviljusetulunduseteadus on oma arenemises ja meetodiküsimuses sama teed käinud kui kogu tulunduseteaduski. Nagu vanemad kirjanikud, majasid (Hausväter) rahuldusid elukogemuste ja tõsiasjade valikute kogumisega maaviljusetulunduse alal, samuti seisab ka rahvatulunduseteaduse vanem osa tulundusliikudest nõuannetest koos, kuna tulunduseteadus ise A kujutanud endast muud midagi kui retseptide kogu otsekoheks praktiliseks tarvituseks ¹⁾. Kameralistliku maatulundusekooli kirjanikud, mille algust Krzymovski ²⁾ loeb 1725. a. pääle, püüdsid juba õpetusele süstemaatilise ülesehitusega teaduslikku kuju anda, kuid elukogemuste kogumine kestis ka nende juures edasi.

Rahvatulunduseteaduses esimeseks tõelise teadusliku uurimismeetodi loojaks oli Adam Smith, kelle teeneks on ka rahvatulunduseteaduse enese loomine, sest ka siin kujutas endast see teadus elukogemustest korraldatud ilma süsteemi viimata teadmiste kogu.

Adam Smith'i uurimismeetod oli deduktiivne. Tema ja ta järelkäijad sünnitasid rahvatulunduseõpetuse deduktiivse kooli, mis valdas kogu selleaegist vaimuelu.

Ka esimene teadusliku maatulunduse esitaja Albert Thaer oli selle voolu pooldaja, mis rahvatulunduses valitses.

Deduktiivne meetod, mida tarvitasid selleaegsed uurijad tulundusliikude nähtuste seletuseks ja teooriate ülesehitamiseks, andis aga sagedasti tagajärgi ja otsuseid, mis tegeliku eluga kokku ei sündinud, mis küsimusi nende õiges valguses ei lasknud paista. Selle põhjuseid katsub R. Ehrenberg ³⁾ järgmiselt seletada: „Rahvatulunduse uurijad, kes iseäranis deduktiivselt talitavad, lähevad eeldustest välja, mis ebatäpsete tähelepanekute põhjal saadud, ja mille tõsidust üldse ehk alles pärast, faktide kogumisega kohapääl tõestada katsutakse. Sarnastest eeldustest väljamineks ehitavad nad, pääasjalikult loogilise deduktsiooni põhjal, teoreetilise õpetuse üles, mis kitsal vankuval alusel seisab ja langeb. Selle meetodi pääviga, põhifaktide ebatäpne tundmine, ei lase end loomulikult tagajärgede loogilikkusega kunagi parandada“.

Deduktiivne meetod, ehk ülekaaluv või etteruttav deduktsioon, nagu seda R. Ehrenberg nimetab, andis väga palju vasturääkivaid õpetusi, põhjendas vaba kaubanduse, kuid andis aluse ka sotsialismi mõttekäigule.

1) R. Ehrenberg, Zur gegenwärtigen Krisis in der deutschen Wirtschafts-Wissenschaft. Archiv für exakte Wirtschaftsforschung IV Band. I Heft lhk. 16.

2) Dr. R. Krzymovski, Philosophie der Landwirtschaftslehre. 1919. lhk. 8.

3) R. Ehrenberg, lbid.

Järjest suurenes nende arv, kes toonitasid ka tulunduslikkude probleemide lahendamiseks täpsemate uurimismeetodite, nagu statistilise ja eriti büdžeti-statistilise meetodi tarvitusele võtmist. Viimasel ajal on ka seepärast maatulunduse tulunduslikkude olude uurimiseks valdavalt büdžeti-statistiline meetod tarvitusele võetud.

2. **Büdžeti-statistilised uurimismeetodid.** Büdžeti-statistika teeb tegemist järgmise 5 meetodiga (Kauffmanni järele¹), mis on kõik tarvitamist leidnud ka maatulunduse tulunduslikkude olude uurimisel.

a) **Ekstensiivne meetod**, küsimislehtede varal andmete kogumine, mis isiklikuks täitmiseks kätte saadetakse korrespondentviisil. Seda meetodi on muuseas tarvitanud Vene prof. Čajanov Moskva kubermangu maatulunduse uurimiseks.

b) **Intensiivne meetod** ehk Le Play meetod, mis nimetatu poolt väljatöötatud ja laialisteks perekonna-büdžeti uurimisteks tarvitusele võetud. See on detailne uurimismeetod; põhjeneb uurija isikliku ehk tema kaastööliste vaatlusel perekonnas, kes end uuritava perekonna elu ja olukorraga kõigiti tutvustavad.

d) **Arveraamatute meetod**, kus aasta jooksul uuritav ise andmed raamatuisse sisendab. Need andmed võetakse siis kas otsekohe kõik ümbertöötamisele või otsitakse enne tüübid välja.

e) **Repräsenatiiv-statistilisel meetodil** büdžeti uurimine läheb välja massistatistika ehk vähemalt repräsenatiivstatistika seisukohalt, kogudes kõikide ehk vähemalt suure hulga teatava piirkonna uuritavate ühtsuste büdžeteid, mis töötatakse suurte arvude seaduse kohaselt läbi. Esimesena on selle meetodi tarvitusele võtnud maatulunduse uurimiseks A. Pešehonov Koseljski maakonnas.

e) **Monograafiline büdžeti uurimine**, mida vilunud statistik toimetab ja büdžet suusõnaliste järelepärimiste varal kokku seatakse. Seda meetodi on iseäranis Vene semstvod tarvitanud. Selle meetodi on läbitöötanud maatulunduse uurimise kohaselt G. Ščerbinin.

Neist viisidest on a) intensiivset ehk Le Play, b) arveraamatute ja d) monograafilist suusõnalistel järelepärimistel põhjenevat büdžeti uurimist Kauffmann'i poolt monograafilise iseloomuga uurimisteks peetud. Kuid siin on eksitus. Ka arveraamatute põhjal büdžeti uurimist võib vähemalt julgesti repräsenatiivstatistika nõuete ulatusel läbi viia.

Need viis meetodi erinevad pääasjalikult andmete kogumisviisi ja ulatuse järele, — kui laialiselt andmete kogumine relatiivselt ette võetud uuritavate ühtsuste suhtes.

Büdžeti enese saamise või kokkuseadmise seisukohalt võime ainult kahe isesuguse meetodiga tegemist teha: 1) büdžet seatakse kokku andmete andja enese ehk statistiku poolt andmete andja meeletuletuse ehk üteluste järele, s. o. küsimislehtede alusel ja 2) büdžet

1) Kauffmann, Теория и методы статистики, IV вып., 1922.

valmib andmete andja enese ülesmärkimisel, igat operatsiooni kohe ülesmärkegitavate andmete alusel, s. o. arveraamatute alusel.

Lääne-Euroopas on esimene viis vähe tarvitusel, seda peetakse vananuks ja vähe täpseks, kuna Venemaal see jälle laialt tarvitusele on võetud ja oma täiuseni välja arendatud. Venemaa uuemad ja tähtsamad tulunduseteaduslikud tööd on kõik selle uurimismeetodi põhjal tehtud. Kuid ka kõige viimasel ajal on Venemaal, peaaesjalikult prof. E. Laur'i mõjul, arveraamatute meetod osaliselt tarvitusele võetud.

Venemaal teeb eriti arveraamatute meetodi tarvitusele võtmise, samuti ka kogu büdžeti uurimise raskeks kaks asjaolu: 1) madal kultuuriline tasapind, eriti aga kirjaoskamatus ja 2) maatulunduse naturaaliseloom.

Kauffmann kahtleb büdžeti uurimisvõimaluste juures arveraamatute alusel kahel põhjusel ja ei pea isegi seda meetodi küllalt usaldatavaks, 1) sellepärast, et materjal, mis sarnaselt saadakse jääb ühekülgseks, kuna ainult intelligentsemad põllumehed ja inimesed seda tarvitusele saavad võtta ja 2) et büdžet kaotab oma objektiivise iseloomu ja algupärase tõelikkuse, mis on omane tegelikkudel arveraamatutel, kuna neid esimesi peetakse teiste jaoks. Selgituseks toob ette, et arveraamatute pidaja jätab kulud kaartide ja viina päale üles märkimata. Koguni arvab Kauffmann, et talupidamine ise võtab teise kuju, kui andmeid avaldatakse. Ta ei teegi sarnaseid kulutusi, mis ei ole sünnis sissekanda ehk jätab need sisse kandmata. Kauffmann'il võib osalt õigus olla ja just Vene oludes. Kauffmann'ile näib ka arveraamatute meetod maatulunduses vähe tuttav olevat. Sarnased oletused on enam ehk õigustatud perekonna-büdžeti kohta, mis loomulikult Kauffmann'ile palju lähedasemad.

Esimene esitatud põhjus kaob kultuurilise tasapinna tõusuga ja meil vaevalt annab veel end tunda. Teine põhjendus ei ole tõendust leidnud sääl, kus arveraamatute alusel büdžeti uurimine kauemat aega tarvitusel. Šveitsi uurijad eitavad seda etteheidet. Et aga arveraamatute tarvitusele võtmine talundis teatud muutuse esile võib tuua, on kahtlemata võimalik — see on tema ülesannegi positiivselt mõjuda, kuid see tuleb talundite kultuurilise tõusuga ikkagi esile. Sellepärast ei ole ühelgi arveraamatute pidajal vaja oma andmeid võltsida, et need ümbertöötatult avaldatakse, sest andmete andja jääb saladusesse.

Sarnaseid võltsimisi on rohkem karta peremehe isiklike kulude juures. Viimased on aga maatulunduse uurimises kõrvalisema tähtsusega.

Vene maatulunduseteadlased ei ole aga kahtlust avaldanud arveraamatute meetodi kõlblikkuse üle. Küll on aga hoidunud selle laiaulatuselisemast tarvitusele võtmisest veel oma oludes.

Lääne-Euroopa maatulunduseteadlased on senini küsimislehtede meetodi alahinnanud, kuna see alles viimase 10 aasta jooksul Venemaal välja arenenud ja põhjalikult välja töötatud.

1) Kauffmann Ibid. lhk. 435.

Ei saa seepärast, kui Vene teadusemehe Čelintsevi tööd Tambovi ja Kubani maatulunduse üle tundma on õpitud enam E. Lauri tõendusega¹⁾ nõus olla, kes tähendab: „Niipea kui uurimised käitiskulutuse ja puhtsaagi arvutamiseni kühnivad, on kõik küsimislehtede ja ankeetide varal kogutud arvud väärtuseta“.

Seda ei ole nad igakord mitte. Sest ka küsimislehtede varal võib kaunis täpseid andmeid saada, nagu seda Vene tööd tõendavad.

Et aga arveraamatute meetod arenenud tingimustes ainukeseks kõige täpsemaks ja sündsamaks tulunduslikkude olude ja tasuvuse uurimismeetodiks on, selle kohta ei ole kahtlust. Siin võib Lauriga täiesti nõus olla, kes juba nimetatud töös tähendab: „Kõige paremat teaduslikku tõendusjõudu sisaldavad arvud, mis ühtlaselt peetud, kõigi peensusteni kontrollitud taluraamatupidamisest on päritud.“

3. Bütžeti-statistika asukoht maatulunduse-statistikas. Maatulunduse-statistika on pürdunud kuni viimase ajani laiaulatuseliselt läbiviidavate tulunduslikkude väärtuste olemasolu arvestamisega. Seni on arvestatud, nagu meie Riigi Statistika Keskbüroo põllumajanduse osakond seda praegugi teeb, ehk registreeritud fakte ja nähtusi, mis küsimuse momendil olemas olnud. Maatulunduse-statistika on registreerinud pindalasi, saake, kasvutingimusi jne. ja teisi massiliselt läbiviidavaid tähtsamaid küsimusi. Et nende registreerimiste najal veel maatulunduse kogupilti ei saa, on loomulik. Sellepärast ongi siis arenevate tingimuste ja nõuete mõjul tarvilikuks saanud, seda raami või neid kontuure, mida massistatistika on annud, täiendada ja elustada

Väga kujukalt iseloomustab seda Kauffmann²⁾: . . . „kuid need monograafiad on üldiste üleskirjutuste ja ankeetide täienduseks ja väga kasulikkudeks; need võimaldavad uuritava nähtuse kõige väiksemate detailide ülesjoonistamist, avada intiimseid elukülgi ja selle läbi annavad enam ekstensivsete, massiliste uurimiste resultaatile rohkem elulikkust ja elustust.“ Ehk jälle „... see täidab viimase poolt antud kontuurid, mis alati elutud ja enam ehk vähem skemaatilised, niisuguse värvirikkusega, mis iseloomustab kogu tegeliku elu liitsust ja mitmekesidust.“

Bütžetilise uurimise ülesanne ongi maatulunduse-statistikat sellest küljest täiendada. Kui massistatistika registreerib fakte ja nähtusi, mis käitistes küsimuse momendil tegevuses, siis on bütžeti-statistika töö nende faktide liikuvuse ja nähtuste arenemise näitamine ja kindlakstegemine kogu tulundusliku aasta jooksul.

Studenski³⁾ iseloomustab seda vahekorda omas töös järgmiselt: „Praegusel ajal on bütžet omale kokaniku õigused võitnud, selle üle ei ole kahelda, teaduslikku statistiliste uurimiste süsteemi ja massistatistikat ei või kuidagi rahvatulunduse analüüsi põhjalikuks meetodiks pidada, vaid see

1) E. Laur, Archiv f. exakte Wirtschaftsforschung „Der Einfluss der Betriebsgrösse auf den Landwirtschaftl. Rothertrag“ lhk. 253.

2) Kauffmann. Ibid. lhk 441.

3) Чайнов, А. В. и Студенский Г. — „История бюджетных исследований“ Изд. 2-ое М, 1922 г.

nõuab tingimata täiendust büdžeti analüüsi poolt, kujutades endast selle jaoks kanvaad. Mitte ükski statistiline uurimismeetod ei suuda anda seda, mis saadakse büdžeti kirjeldusest. Sel ajal kui kõik teised statistilise kirjelduse võtted, kas annavad lihtsalt tulunduslikkude elementide natuuras registreerimise, ehk kas lihtsa tulunduslikkude väärtuste statistilise kokkuvõtte, — on ainult büdžeti võimuses anda kõigi tulunduslikkude elementide tootmise ringkäigust selget pilti ja nende täpset hulgalist mõtu.

Siit selgub, et rentabiliteedi uurimine ehk büdžeti-statistika on maatulunduse-statistika üks tähtsamatest osadest, ilma milleta ei suuda see anda teadust kui tervikut.

4. **Büdžeti-statistika arenemine.** Büdžeti-statistika arenemist jälgides, näeme, et büdžeti uurimine on alguse saanud 18. aastasaja lõpul Inglismaal. Esimesena on ta tarvitusel perekondade büdžeti uurimiseks. Sel alal oleks nimetada David Daris'i, Ducpetiaux, Le Play, Eden'i nimesid, kes perekonna sissetulekute ja väljaminekute monograafilise arvestamise põhjal püüdsid kindlaks määrata hääolu. Kuid need vanad meetodid ja vormid, mis olid seni tarvitusel olnud ei lasknud endid tarvitusele võtta valmistuslikkude tootmisküsimuste selgitamiseks, mis elu enesega ette oli toonud. Selle tagajärjel on uute ja pääasjalikult Vene teadlaste töödega büdžeti metodoloogia omi meetode täiendanud laiuse ja sügavuse sihis ja on enam süstematiseerunud.

Selle uue voolu esitajatena ja väljaarendajatena on olnud E. Laur, F. Šerbinin, A. Pešehonov, S. Pervušin, kõige hilisematest A. Čelintsev.

5. Tulundusliku uurimise mõiste. Neid tähtsamaid tulundusliku uurimise ülesandeid käsitades ja meetode selgitades tuleks tulundusliku ehk agraarökonomilise (Vene definitsioon) uurimise mõistet selgitada.

See küsimus on veel vähe selgitamist leidnud. Saksa kirjandusest ei ole mul ühtegi tööd kätte puutunud, mis seda küsimust süstemaatiliselt oleks käsitanud. Vene kirjandusest on mul tarvitada olnud juba nimetatud A. Čajanov'i töö, mis teises trükis Studenski poolt täiendatud¹⁾. Kuid seegi töö on rohkem üksikute büdžeti uurimistööde kirjeldus, kui aine süsteemiline käsitlus ja piirdub pääasjalikult Vene andmetega.

Maatulunduse tulunduslikkude olude ehk agraar-ökonomilise uurimise mõiste ei ole kindlat definitsiooni leidnud. Katsun siin seda anda.

Tulundusliku (agraar-ökonomilise) — uurimise all mõistame igasuguse tulundusliku tegevuse tundma õppimist: 1) kogu käitise elementide (tootmisvahendite) üle üksikasjaliku statistilise pildi saamiseks, 2) käitise elementide liikuvuse konstateerimiseks, sündigu see siis tehnilises ehk tulunduslikus suhtes ja 3) elementide liikuvuse tulemusena moodustunud tagajärgede kindlaks tegemiseks.

Ka Studenski on püüdnud uurimise mõistet defineerida, kuid temal on ainult kaks esimest momenti fikseeritud, kuna tulemuste selgitus on nimetamata jäetud, mis aga iseenesest kõige tähtsam, — ilma milleta mõiste küllalt täielik ei ole.

1) Студенский, История бюджетных исследований.

V. Tulunduslikust uurimistööst korraldusest Eestis.

1. **Üldiselt.** Maaviljusetulunduseteaduslikul uurimisel on Eestis samad ülesanded, mis ma juba eelpool nimetasin, samadest nõuetest on ka tarvidus selle järgi kasvanud, samane on ka selle asukoht Eesti maatulunduse statistikas.

Kirjeldasin ülalpool arveraamatute meetodi tulunduslikus uurimises kui kõige täielikumat ja ideaalsemat, selle eeltingimusi ja paremusi. Peatan meetodi käsitlusel selle tarvitusele võtmise mõttes meie oludest väljavaadates.

Ei ole kuulnud meil teist seisukohta esile toodavat tulundusliku uurimis-meetodi suhtes, kui ainult raamatupidamise põhjal, sest meile on siiski nii ligidased Šveitsi, Soome, Saksa ja teiste Lääne-Euroopa meetodid ja arvamised ja isegi tööde tagajärjed, et selles ei või kahtlust tekkidagi, et need meile kõige sündsamad ei ole.

Tahaks aga siiski mõned punktid väljaarendada, millel veel suurem tähtsus.

a. Mitte iseenesest ei ole raamatupidamise meetod kõige parem. Ka sel teel võib väga halbu andmeid soetada. Ainult raamatupidamise meetodi põhjal on võimalik kõige paremaid töö tulemusi saavutada. Seda momenti kriipsutab alla ka E. Laur. Et siis raamatupidamise alusel seda saavutada, peab olema kindel organisatsioon kes seisab ligidases ühenduses nendega, kes raamatuid peavad.

Seega on raamatupidamise meetod tarvitusele võetav alles vastava organisatsiooni loomisega.

b. Raamatupidamise meetod suudab siis teistest paremaid andmeid anda kui see järjekindlalt vahetpidamata edasi kestab. Seega peab organisatsioon, mis raamatupidamise alusel tulunduslikkude olude uurimiseks loodud alalise asutusena olema, kel seaduseandlikult võimaldatakse kehtvalt tegutseda.

d. Tähtis on ka selle organisatsiooni asukoht ja vaim. Et sel alal siis kõige paremaid tagajärgi võib saavutada, kui organisatsioon asub nende asutuste lähedal, mis andmete andjatele omased ja ligidased ja et ka vaim ei oleks võõras, sest muidu röövib see andmete andjate usalduse, ja asjal ei saaks ilmiski täit edu olla. Kes Šveitsi tulemuste üle imestanud tulundusliku uurimise alal see ei tohiks unustada, et see moment ka sääal väga tähtsat osa etendanud.

e. Kuid sääljuures peab see organisatsioon sihikindlalt teadusliku uurimise teenistuses seisma. Saksa organisatsioonid sel alal ajavad rohkem praktilisi huviseid taga, nagu tulumaksu kindlakstege mine jne. Kuid need praktilised küsimused lahenevad iseenesest, kui raamatute ümbertöötamine on seatud õigele teaduslikule alusele.

2. **Korralduse alged.** Juba väga kaua tagasi leiame jooksvast ajakirjandusest märkmeid tulundusliku uurimise alustamise tarvilikkuse üle, mida siinsääal koosolekutel käsitatud. Suuremat huvi näis selle küsimuse vastu omal ajal olevat Tartu Põllumeeste Seltsil, mil kadunud Dr.

Eisenschmidti algatusel ja ettevõtte Tartumaa maatulunduse olude uurimine päevakorral oli. Ka Eestimaa Põllumeeste Keskse otsustas omal ajal, umbes 1912. a., raamatupidamistalitist ellu kutsuda, kuid seegi otsus jäi ainult paberile.

Eesti iseseisvuse tulekul tõsteti küsimus uuesti ülesse mitme organisatsiooni poolt pea ühel ajal. Tulundusliku uurimise aluseks peeti loomulikult taluraamatupidamise korraldust — küsimus, mille üle teist arvamist ei ole kuulnud esile toodavat.

Lahkumine olid ainult asutuse küsimuses, kes oleks kutsutud seda küsimust oma lahendada võtma. Olid mitmed nõupidamised ja vältavad läbirääkimised.

Aktiivsemalt oli küsimuse juure asunud Eesti Põllumeeste Keskse, kes 1923. a. suvel taluraamatupidamise instruktori ametisse võttis ja taluraamatupidamistalitise asutada otsustas. Keskse algatusel peeti 1923. a. novembris raamatupidamistalitise nõukogu esimest koosolekut, millest osa võtma olid kutsutud ka teised asjast huvitatud organisatsioonide nagu Põllutöoministeeriumi, Ülikooli põllumajanduse-teaduskonna ja Statistika Keskbüroo esitaja.

Siin võeti talitise ülesannete küsimus arutusele, milles otsustati raamatupidamistalitise ülesandeks võtta: 1) maatulundusliku raamatupidamise edendamine ja korraldamine Eesti talundites ja 2) raamatupidamise andmete ja küsimislehtede varal kodumaa maatulunduse seisukorra, tasuvuse ja selle tõstmise võimaluste uurimine ning selle töö tagajärgede avaldamine.

3. „Põllumajandusliku raamatupidamistalitise“ asutamine. Hiljem, 1924. a. maikuus kutsus Põllumajanduse Päävalitsus veel uue nõupidamise taluraamatupidamise korralduse asjus kokku, mille põhjuseks oli asjaolu, et Riigikogu varem Riigi Statistika eelarves ettenähtud toetuse maatulunduse tasuvuse uurimiseks Põllutöoministeeriumi eelarvesse oli üle viinud.

Selle nõupidamise lahendada oli kaks küsimust: missuguse asutuse juures peab taluraamatupidamistalitis asuma ja missugune peab olema tema organisatsioon.

Koosolekust võtsid asjast huvitatute asutuste esitajad osa.

Sel koosolekul jõuti viimaks lõpulikule otsusele, et raamatupidamistalitis ei pea mitte asuma riikliku asutuse juures ja tunnistati tarvilikuks, et talitis Eesti Põllumeeste Keskse ja Asunikude Liidu ühisel juhtimisel tuleb asutada. Vastav kokkulepe saavutati ja 31. mail saadeti „Põllumajandusliku raamatupidamistalitise“ põhimäärus kokkuleppe kavana Põllutöoministeeriumile teadmiseks. Selle põhimääruse järele on raamatupidamistalitis kahe eelnimetatud organisatsiooni keskkorraldus taluraamatupidamise ja maatulunduse tasuvuse uurimise küsimuses, millel kõrgemaks organiks on juhatatus, mille liigeteks on üks esitaja kummagi põllumeeste organisatsiooni poolt ja kolmas liige kutsutakse esimeste omavahelisel kokkuleppel väljaspoolt juure. Talitise juures tegutseb nõuandva organina nõukogu, kuhu kuuluvad päale Keskse ja Asunikude Liidu esitajate veel Põllutöoministeeriumi, Ülikooli ja Statistika Keskbüroo esitaja.

Juhatuse ja nõukogude otsuste täideviijaks ja talitise tööde- ja personali juhtijaks on talitise juhataja, kelle juhatus ametisse kutsub.

Oma organisatsiooni poolest on talitis laialisele alusele rajatud, mis võimaldab kõigile asjast huvitatuile asutusile tööst ja tegevuse juhtimisest osavõtmise, mis talitise ülesannete teostamise mõttes soovitav ja tarvilik.

4. Tulundusliku uurimistöö korraldus. Kui talitise enese organisatsioon oli oma kuju saanud, oli järjekorras raamatupidamise ja tulundusliku uurimistöö organisatsiooni loomine. Aluseks tulundusliku uurimistöö mõttes võeti arveraamatutute meetod. Uurimistöö ülesandeks seati juba käesolevas töös käsitatud ülesanded.

Arveraamatute süsteemist võeti tarvitusele liht ühekordne taluraamatupidamise süsteem, mida võimalik võrdlemisi laiaulatuslikult taludesse sisse viia oma lihtsuse poolest ja selle tõttu ka vähem arenenud taludest andmeid saada. Selle täienduseks peeti tarvilikuks veel kahekordset ehk analüütilist raamatupidamist vähema arvu talude juures tarvitusele võtta ja seda kahesuguse eesmärgiga: 1) üldise orienteerumise ja talitise tarviduste otstarbel käitusharude tasuvuse ja tootmiskulude suuruse kohta andmeid saada ja 2) kahekordse raamatupidamise meetodi küsimust selgitada ja olude kohast raamatupidamise meetodi välja arendada. Katseliselt võeti tarvitusele siin E. Laur'i meetod, kuna ka talitise poolt tarvitusele võetud liht ühekordne raamatupidamine põhimõtetes E. Lauri meetodile sarnaneb.

Laiendatud ühekordne raamatupidamise süsteem, mida mitmel pool põhijamaades tulundusliku uurimise otstarbel tarvitatakse, tunnistati küll ka meie oludes sündsaks, kuid selle tarvitusele võtmisele saab alles raamatupidamisühingute ellukutsumisega asuda, kus raamatute tegelik pidamine vastava assistendi ülesandeks oleks. Raamatupidamisühinguteta ei ole laiendatud ühekordse raamatupidamise süsteem levinemisjõuline, mida ka välismaa kogemused kinnitavad. Raamatupidamisühingute asutamise eeltingimuseks oleks viimaste riiklik toetus ühesugustel alustel karjakkontroll-ühingutega. Võiks juttu olla ka karjakkontroll- ja taluraamatupidamisühingute töö koordineerimisest, nii et üks ja sama assistent mõlemaid ülesandeid täidaks. Välismaa, eriti Daani kogemused ei tõenda selle sega ülesannetega ühingu tüübi elujõulikkust ja sellest võiks kõnelda ainult alguses kui ülemineku vormist.

Tulunduslik uurimine, mida Eestis 1925. a. 1. mail tuluraamatupidamise alusel alustati, võtab vaatluse alla üle riigi 400 talu andmed. Uurimine on täiesti ühtlane kõigis kohtades, milleks õpetatakse põllumehi 3 päevalistel kursustel ühtlaste põhimõtete järele arvused raamatutesse sisendama. Kontrolli ja oludega tutvumise mõttes käivad talitise jõud arve-aasta jooksul kõik kontrollitalud kahel korral läbi. Aastaruanded seatakse kokku talitises, mis ühtluse ja andmete usaldatavuse mõttes tähtis. Seega on kõik eeldused olemas väärtusliku algmaterjali saamiseks.

Kui suur peaks olema vaatluse all olevate talude arv, et keskmisi andmeid saada riigi kohta? Välismaa kogemused tõendavad, et aitab

0,4—0,6% talude üldarvust, nii et meil jatkuks tulundusliku uurimise ots-
tarbel 450—500 kontrolltalu andmetest. Seega tuleks kontrolltalude arvu
keskmiselt ainult 100 võrra veel suurendada.

Raamatupidamise meetodi tuleks aga täiendada ulatavuse mõttes ja osa
andmeist laiendatud ühekordse raamatupidamise süsteemi põhjal koguda,
mis võimaldab täielikumat ülevaadet üksikute käitusharude kohta, kui liht
ühekordne raamatupidamine.

Raamatupidamistalitis töötab pääasjalikult riigi abiraha toetusel. Talitis
on kontrolltalude kulud, mis viimastel raamatupidamisega ühenduses, oma
kanda võtnud, sest vastasel korral oleks võimata andmete andjaid kontrollida
ja neid tarvilikul arvul leida. Talitise töö on seega kuludega ühenduses,
mida ainult välise toetuse läbi katta saab. Kuid need kulud, mis meil
tulundusliku uurimise pääle kulutatakse või kulutada vaja oleks, on võrdle-
misi väikesed nende kuludega, mis meil riik maatulunduse tehnilise külje
uurimiseks, nagu katsejaamadele jne. välja annab. Meie aja kogu tulundus-
lik olukord on aga väga suurel määral olenev tulunduslikkudest teguritest
ja tingimustest ja mida aasta edasi, seda suuremaks muutub nende tähtsus.
Sellepärast peab nende tegurite ja kogu tulundusliku seisukorra tundma-
õppimisele ja uurimisele järjest suuremat tähelepanu pühendama.

* * *

Raamatupidamistalitisega on meil korraldus loodud, mis meie maavil-
jusetulundusliku seisukorra uurimise oma ülesandeks on võtnud. Tema töö
tagajärjed olenevad aga pääasjalikult sellest, kuidas meil laiemates ringkon-
dades ja eriti agronoomide eneste juures selle töö ülesandeid mõistetakse
ja neid hinnatakse. Tulundusliku uurimistöö ülesannete ja tähtsuse selgitus
ongi käesoleva kirjutise pääeesmärk.

B-173

38 004